

CAMPS, Assumpta & ZYBATOVA, Lew (eds.). (2008) *Traducción e interculturalidad i La traducción literaria en la época contemporánea*, Viena: Peter Lang, 354 i 482 pàgs., respectivament (volums 9 i 10 de la col·lecció “Forum Translationswissenschaft”).

Aquests dos volums recullen les conferències i comunicacions presentades en el congrés internacional “Traducción e intercambio cultural en la época de la globalización”, que es va celebrar el maig del 2006 a la Universitat de Barcelona, organitzat per Assumpta Camps.

Les intervencions responen a diferents línies de treball o temàtiques, que varen estructurar el congrés. I encara que en els volums publicats s’hagi optat per incloure els textos segons l’ordre alfabètic dels seus autors, en aquesta ressenya he intentat reunir-los entorn dels esmentats eixos, que n’asseguren la unitat. Aquests eixos o blocs són els següents: Traducció, gènere i interculturalitat; Traducció i intertextualitat; Traducció contemporània dels clàssics; Traducció i recepció literària; Pensament contemporani sobre la traducció; Traducció intersemiòtica, i Polítiques de la traducció.

Abans de passar als continguts d’aquests dos volums, voldria fer esment del petit text que n’encapçala el primer, i que és una breu al·locució dirigida als participants en el congrés per Tania Franco Carvalhal, presidenta de la AILC/ICLA, que havia de ser-hi present però que no va poder fer-ho per una malaltia que mesos més tard produiria el seu traspàs. A la seva memòria es dedica precisament el volum. I també m’agradaria comentar la aportació dins l’obra de Maria Tymoczko, “Translation, Ethics and Ideology in the Age of Globalization”, perquè l’autora es fa i ens fa diverses preguntes, que representen, cadascuna d’elles, tot un programa: ¿Quins tipus d’intercanvi cultural planteja la globalització i en què es diferencien dels intercanvis del passat?; Qui ha de definir la “cultura” en aquestes condicions i com pot ser instrumentalitzada aquesta definició?; ¿En quina mesura l’intercanvi cultural serà multidireccional i en quina mesura les asimetries en el poder, els recursos i les tecnologies podran fer que aquest “intercanvi cultural” sigui només un eufemisme per nomenar una aculturació des d’Occident i, en definitiva, una eliminació dels sistemes locals?; ¿Quin paper poden tenir els traductors en aquest plantejament?; ¿Quins instruments podran tenir els traductors en la definició de la cultura i quin poder en la definició i establiment dels intercanvis?; ¿O els traductors estaran més aviat implicats en la destrucció del què és local pel què és global, i serviran bàsicament d’instruments dels interessos i poders dominants?

TRADUCCIÓ, GÈNERE I INTERCULTURALITAT

En aquest bloc, no gaire nombrós, es troben textos de estudioses amb experiència en el camp de la crítica feminista i de la relació entre gènere i traducció. És el cas, per exemple, de Pilar Godayol, la qual en el seu article titulat “Subalternes traductores, subalternes traduïdes” insisteix en les idees expressades per la traductora hindú resident als Estats Units Gayatri Spivak en relació a la seva tasca de traduir textos d'autores del Tercer Món o de minories, en el sentit de ser capaç d'incorporar la perifèria i de capacitat de permeabilitat en l'ús d'eines i estratègies textuais. Per la seva banda, África Vidal (a “Traducción e hibridación: escritoras y traductoras del entre”) exposa els problemes del bilingüisme en escriptors hispanes en àmbit anglòfon i les qüestions plantejades per aquesta situació en el moment de la traducció. I Dora Sales (en “Traductoras de ficción, ficciones traductoras”) examina dos novel·les amb protagonista traductora i escrites per dones: *The Translator*, de la sudanesa Leila Aboulela, i *The Interpreter* de Suki Kim, sud-coreana criada als Estats Units. Més vinculat amb la teoria és el treball de Maria Àngels Fuster (“Concepte d'equivalència: gènere i traducció”), en el qual passa revista als corrents feministes vinculats amb la traducció i com es perfila dins d'ells el concepte d'equivalència.

TRADUCCIÓ I INTERTEXTUALITAT

Obrint el tema, el text d'Assumpta Camps (titulat “La traducción como rastro en un palimpsesto”) planteja la qüestió subjacent a aquest tipus d'apropament crític: si partim de la base que tota traducció és una lectura (i com a tal lectura, mai serà neutra), en el seu anàlisi interessarà copsar l'intertext o intertextos que actuen en tota lectura, condicionant la labor del traductor i, en conseqüència, el procés de transmissió d'una obra i fins i tot d'un autor o de tota una cultura. Luis Pegenaute en el seu article “Relaciones intertextuales y traducción” dona una ràpida visió del tema, insistint en tres tipus de relacions intertextuals: a) les que estableix el text original amb altres textos codificats en la mateixa llengua; b) les que estableix el text amb la seva traducció, i c) les que estableixen entre elles les diferents traduccions d'un mateix text original. Portant el debat a l'àmbit de la poesia, Alicia Piquer (“Diálogo entre poetas: el papel de la traducción en la creación literaria”) analitza el fenomen de la intertextualitat, l'intens diàleg entre traducció i creació, en el pensament i l'obra de Y. Bonnefoy, per a qui la traducció és un procés imprescindible per a comprendre la essència del

pensament que conforma la tradició occidental. Altres autors es plantegen aquestes dificultats en un pla menys teòric, fent sovint al·lusió a les seves pròpies experiències de traductor. Aquest és el cas de Montserrat Gallart a “Del *Alexis* de M. Yourcenar a *La carta* de Vassa Solomou Xanthaki”: després de mostrar les relacions intertextuals entre ambdues obres fa al·lusió a les dificultats que ha trobat en el moment de fer-ne la traducció. Per la seva banda, Phyllis Zatlin aborda el problema a partir de la seva activitat de traductora teatral (a “Dificultades planteadas por la intertextualidad: el caso de la traducción teatral”) o el d’Alicia Yllera (a “La traducción de la intertextualidad jocosa”), que després de referir-se a la utilització de diverses modalitats d’intertextualitat per Rabelais, fa esment de les dificultats que ella mateixa ha trobat en la traducció de *Gargantua i Pantagruel*, i que ha tingut que resoldre sovint mitjançant la nota del traductor, solució que no li agrada gaire però que resulta absolutament imprescindible en alguns casos. Precisament la qüestió de la nota del traductor és el centre de l’estudi de Rocío Sierra “Notas a pie de página: reductos de identidad en la sociedad del conocimiento global”, en el qual fa una comparació entre les notes a les traduccions castellana, anglesa, francesa, alemanya i italiana de la coneguda novel·la *El món de Sofia* de Jostein Gaarder, arribant a la conclusió que el traductor llatí es fa més visible en el text (en el redupte de la nota) que el traductor anglosaxó. I també de l’estudi d’Andréa Cesco sobre la “Función de las notas a pie de página en la traducción de Carlos Drummond de Andrade de *Albertine disparue* de Proust”. Finalment, Ivan García Sala analitza els recursos intertextuals que ha trobat a l’obra de Tolstói *Versió breu de l’Evangeli*, de la qual ell mateix n’és el traductor al castellà (“Traducir una traducción: el caso del Evangelio según Tolstói”).

TRADUCCIÓ CONTEMPORÀNIA DELS CLÀSSICS

Val a dir que la traducció dels clàssics no representa un percentatge elevat d’intervencions dins de l’obra. Però hi són presents, i d’una manera variada. Així, Jenaro Costas fa un detallat repàs de les traduccions publicades a Espanya dels clàssics grecollatins a partir dels anys 1970, organitzades per temes (“La traducción de los clásicos grecolatinos en las últimas décadas”). A mig camí entre la traducció i el pensament sobre la traducció caldria situar el treball de Jordi Malé, el qual aborda els “Fonaments de la teoria de la traducció de Carles Riba”, teoria que el poeta aplica a les seves memorables traduccions dels clàssics. Vinculats amb els treballs del grup IVITRA (Institut Virtual Internacional de Traducció) són els articles del seu coordinador Vicent Martines,

de caire general (“La traducció i l’edició multilingüe dels clàssics catalans en l’època de l’Humanisme”) i de Maria Àngels Fuster més concret sobre tres versions (dos castelleses i una anglesa) d’una obra determinada (“La traducció de clàssics medievals: la novel·la cavalleresca catalana *Curial e Güelfa*”). I un clàssic francès, el fabulista La Fontaine, és al centre de l’estudi de Mª Rosario Ozaeta (“Algunos procedimientos editoriales en torno a las traducciones de un clásico francés durante el siglo XX”).

TRADUCCIÓ I RECEPCIÓ LITERÀRIA

Com era tal vegada previsible, el bloc construït pels estudis en torn de la traducció i de la recepció literàries és el que inclou un nombre més elevat de treballs, variats en quant als seus plantejaments teòrics i en quant al seu abast (genèric o temporal). En el seu estudi titulat “Translation, Transference and the Attraction to Otherness” Rosemary Arrojo fa una acurada anàlisi de la posició de J. L. Borges davant la traducció i de la seva labor traductora, en particular de l’obra de W. Whitman. Per la seva banda Marlova Gonsales Aseff (a “Maduración de la crítica y el proceso de traducción”), a partir de la constatació d’una més gran cura dels traductors en processos de retraducció, intenta demostrar que aquesta actitud està vinculada a una consolidació del text original dins del seu sistema gràcies a la crítica. D’altres estudis presenten l’estat de la traducció de tota una literatura, un gènere o un autor en un context determinat. Així, Aurora Grimaldi estudia l’itinerari de la traducció del *Secretum secretorum*, text atribuït a Aristòtil, que va gaudir de diverses versions i reescriptures; Bożena Zaboklicka traça el panorama de la traducció de la literatura polonesa moderna a Espanya; Yolanda Romano analitza la fortuna a Espanya del còmic negre italià; Laureano Núñez desvetlla la relació de P. P. Pasolini amb la publicació de les *Fiori di poeti catalani* (1947), supervisant les traduccions fetes per Carles Cardó; Estela González de Sande fa una anàlisi contrastiva de dues traduccions de *Il contesto* de L. Sciascia; Assumpta Camps presenta un complet panorama de la “Historia de la recepción de Pavese en el sistema hispánico”; Aldo Ruffinato, després d’insistir en les dificultats de la interpretació de termes o al·lusions històriques i culturals al *Quixot*, en presenta les solucions aportades per diferents traductors italians moderns de la novel·la; i Jacqueline Hurlley recrea la labor traductora de Eduardo de Guzmán Espinosa en les primeres dècades de l’era franquista, amb totes les implicacions polítiques del moment. En un altre registre, Joana Bosak analitza les variacions introduïdes per l’escriptor brasiler Barbosa Lesa en les tres edicions d’una de les seves novel·les,

presentant-ho com una veritable operació de reescriptura o “transcreació”; Adriana Crolla, per la seva part, presenta la novel·la *La straduzione* de Laura Pariani, en la qual l'autora recrea el procés de traducció, ja cèlebre, de Gombrowicz de la seva obra *Ferdydurke*; i José Muñoz Rivas, malgrat el títol del seu article (“La traducción literaria: una reflexión”) fa esment de la dificultat del text poètic, a partir sobre tot de la seva pròpia experiència com a traductor del poeta italià Guido Gozzano.

PENSAMENT SOBRE LA TRADUCCIÓ AL SEGLE XX

Els articles referents al pensament sobre la traducció responen a dos línies essencials: els que se situen en un àmbit metateòric i els que intenten recuperar i analitzar el pensament o les idees sobre la traducció d'algun autor en particular. En el primer grup cal situar l'estudi de Lew Zybatow (“Some metatheoretical remarks on translational theorizing with special respect to literary translation”), en el que l'autor comenta diverses teories modernes sobre la traducció, i es pregunta sobre la necessitat de la seva existència, al temps que estableix la distinció entre traducció general i traducció literària. També Mª Sierra Córdoba se situa en aquesta línia metateòrica, en fixant les relacions entre dos corrents dels estudis literaris útils per l'estudi de les traduccions: la sociologia del camp literari de P. Bourdieu i la teoria dels polisistemes de I. Even Zohar i d'altres. Més concretament l'article de Eva Muñoz Raya insisteix en les idees sobre la traducció d'alguns membres de l'anomenada “III Generazione Novecentesca” a Itàlia, o grup del Ermetismo, amb Croce, Fubini i De Lollis, en un moment especialment delicat de la vida política italiana, l'ascensió del Feixisme. També en àmbit italià se situa l'estudi de Victoriano Peña (“Estilística, lingüística y filosofía”) sobre la reflexió traductora del crític i filòsof Giovanni Gentile (1920) i la seva represa pel lingüista Benvenuto Terracini els anys 50; així com el de Mª Dolores Valencia, que rememora la posició en el debat sobre la traducció de dos grans escriptors, G. Pascoli i L. Pirandello. I també d'un altre gran escriptor europeu, l'austriac Stefan Zweig podem conèixer les idees sobre la traducció literària i la seva connexió amb la transferència cultural (article d'Isabel Serra). Per la seva banda, Irina Mychko-Megrin repassa les diferents opinions sobre la traducció, i en particular la traducció literària, a Rússia, des dels anys 1920 fins pràcticament l'època actual. I passant al Brasil, trobem a Haroldo de Campos, el pensament traductor del qual recreen Lúcia Sa Rebello i Tatiana Selva en el seu article, al qual fa eco el de Maria Luiza Berwanger sobre

“Transfer” IV: 1 (mayo 2009), pp. 55-61. ISSN: 1886-5542

la traducció de poemes d’Ungaretti pel traductor brasiler, comparant les opcions de traductor amb les idees expressades en la seva obra crítica.

TRADUCCIÓ INTERSEMIÒTICA

La traducció intersemiòtica o transvasament entre diferents modes o registres d’expressió artística està representada en aquests volums per dos estudis sobre literatura-cinema, i un tercer sobre literatura-pintura. Dels primers, el d’Elaine Barros estudia l’adaptació del llenguatge i de les situacions del *Ricard III* de Shakespeare al film de Al Pacino *Looking for Richard*; mentre que el de Ana Moya i Gemma López realitza un triple salt entre la pel·lícula de Stephen Daldry *The Hours* i la novel·la homònima de Michael Cunningham en la qual es basa, que és una reescriptura de *Mrs Dalloway* de Virginia Woolf. A més bandes juga l’anàlisi que fa Neusa da Silva Matte: es tracta de la transcreació del poema *Twelfth Morning* de Elizabeth Bishop (relacionat, i no només en el títol, amb *Twelfth Night* de Shakespeare) per tres pintors brasilers.

POLÍTIQUES DE LA TRADUCCIÓ

L’apartat de les polítiques de la traducció podria obrir-se amb el text d’Annie Brisset (“Traducción y globalización o la preservación de las lenguas favorecidas”) en el qual fa molt interessants observacions sobre el paper de les llengües dominants, la seva relació amb les llengües emergents com a resultat de situacions postcoloniales (i no només a Àfrica, sinó també a l’Europa oriental, per exemple) i el paper que la traducció pot jugar en l’àmbit de la globalització: com apunta l’autora (utilitzant l’expressió de Michel Deguy), la traducció, que ha tingut tradicionalment la funció de “desbabelitzar” el món, té ara també la tasca de “rebabelitzar-lo”, deslindant així el camp de la tecnologia o de l’economia del de la literatura i el saber. En el seu text sobre “Translation and Micropolitics in the Age of Globalization” Edwin Gentzler fa un resum de diferents publicacions d’un equip de treball a la U. of Massachusetts Amherst entorn del que ell anomena la “micropolítica”: *Translation and Power* (2002), *Translation and Resistance* (en premsa) i *Translation and Revolution* (en preparació). Partint de la idea del “global English” Laura Canós tracta en el seu article dels esforços per a constituir un espanyol global i a les conseqüències que això podrà tenir en l’àmbit de la traducció. Altres textos aborden d’una manera més concreta la qüestió de les polítiques de traducció: així, el de Pere Comellas tracta, amb gran

“**Transfer**” IV: 1 (mayo 2009), pp. 55-61. ISSN: 1886-5542

riquesa de dades, de la traducció entre el català i el portuguès; el de Gonzalo Constenla fa una ràpida panoràmica general de la traducció literària en gallec des de 1975 ençà; el d’Àurea Fernández tracta de les més recents traduccions entre el castellà i el gallec (i viceversa), tot i vinculant-les a una política cultural; política traductora que també trobem a l’estudi de Reet Sool, aplicat al cas concret d’Estònia; dos articles (firmats per Céline Desmet i Rodolfo Morán) ens traslladen a Mèxic per endinsar-nos en la relació entre traducció, política cultural i llengües i literatures indígenes; i més lluny encara, el de Jean Muñoz ens informa sobre la situació de la traducció a la Polinèsia Francesa, que ha de combinar la tradició occidental –escrita– amb la tradició autòctona basada en l’oralitat.

En definitiva, es tracta de dos volums que signifiquen una fita important en la història dels estudis de traducció, amb una notable inscripció en el món contemporani.